

FRA GRUNDTVIG-LITERATUREN

William Michelsen: Tilblivelsen af Grundtvigs historiesyn. Idéhistoriske studier over Grundtvigs Verdenskrøniker og deres litterære forudsætninger, I—II, i kommission hos Gyldendal, Kbhvn. 1954, 367 s. (Skrifter udgivet af Grundtvig-Selskabet VI.)

Dr. *William Michelsens* store værk, der den 6. april 1954 ved Københavns universitet blev forsvaret for den filosofiske doktorgrad, indgaar værdigt i rækken af fremragende undersøgelser, henhørende under den nyeste Grundtvig-forskning — som *Scharlings*, *Høirups* og *Toldbergs* bøger. Der bliver ogsaa taget vidtgaende hensyn til de nævnte forfatteres værker, saa at der altsaa er tale om en fremadskridende forskning, og lige saa lidt som det var tilfældet med dem, er det kølig forskertrang, som er det drivende. Man mærker, at forfatteren er levende optaget af sit emne. Det er ikke blot en bog, som kommer os ved; men man mærker under læsningen, at den gør det.

Emnet er centralt, saa sandt som Grundtvig var historiker. Naar det gælder Grundtvig, kan behandlingen af et centralt emne aldrig forme sig som en detailundersøgelse — forudsat, at forfatteren er grebet af sit emne. Og det er faktisk den hele Grundtvig, vi møder i dette arbejde, hvis læsning bliver en aandens nydelse af rang, fordi det selv er en aandsydelse af rang.

Forfatteren er kyndig litteraturhistoriker. Med dette værk i haanden vil man dog snarere kalde ham aandshistoriker. Man gruer ved tanken om, hvad der var kommet ud deraf, hvis det ikke havde været en aandshistoriker, der havde ført pennen.

Dr. Michelsen tøver ikke med at fortælle, hvad han har tilstræbt: »at forklare nogle hovedtræk i Gr.s historiesyn ved at skildre dets tilblivelse.« Paa grund af forfatterskabets størrelse har dr. M. fundet det nødvendigt at afgrænse undersøgelsesomraadet temmelig stærkt. Han har især holdt sig til de tre Verdenskrøniker fra 1812, 1814 og 1817 — og saaledes, at det er den i værkerne udtrykte livsanskuelse, der er undersøgelsens egentlige genstand. Fremstillingen er kun ført frem til 1812, saa at der altsaa ikke er tale om Grundtvig som fuldt udviklet videnskabsmand eller historiefilosof.

Synspunktet er det idehistoriske og det genetiske. Men det er i virkeligheden to synspunkter — og to synspunkter, som kun vanskeligt lader sig forene. Ved anlæggelsen af det idehistoriske synspunkt vilde det være naturligt at gaa ud fra Grundtvigs bibelske historiesyn, som det kommer til orde i Verdenskrønikerne, og jævnføre det med andres tanker, medens man ved anlæggelsen af det genetiske synspunkt maatte skride frem gennem en paavisning af de indflydelser, Grundtvig har været genstand for, og den afvisning eller tilegnelse, hvormed han har reageret paa historiske fremstillinger, han

har læst. Er der ikke fremkommet en skævhed ved, at de to synspunkter er vævet ind i hinanden? Maaske vil tredje del, som forfatteren bebuder, bringe løsningen.

Paavirkningens psykologi er et meget vanskeligt omraade, som forøvrigt aldrig helt kan blive klareret, fordi vi ikke kan naa helt ind til personlighedens skabende funktioner. Personligt mener jeg, at dr. M. undertiden gaar for vidt i sin trang til at konstatere paavirkning, indflydelse og paralleller. Der er sagt noget for Grundtvig meget karakteristisk, men dog ikke alt med de ord, hvormed afhandlingen slutter: »Han tænkte sin samtids tanker igennem til bunds.« Det kan lyde uretfærdigt overfor forfatteren; men det er alligevel, som om Grundtvig nu og da er ved at blive borte som skabende aand. Er forholdet ikke ofte det, at en forfatter har sine egne synspunkter eller tanker, som han er naaet til gennem selvstændig personlig eller videnskabelig udvikling eller gennem begge dele, og saa støder han paa noget lignende hos en anden tænker, maaske klarere formuleret, og han benytter ord, der minder om den andens?

Dr. M. glemmer endog at gennemføre sin skelnen mellem direkte og indirekte sammenhæng mellem to forfattere eller værker. Det er i det hele taget vanskeligt at afgøre, hvorfor en forfatter har særlige vendinger. Dr. M. skriver (s. 306), at *Schellings* første skrift til motto har de samme ord, der danner udgangspunktet for Gr.s første erkendelsesteoretiske betragtninger: *Quid sumus et quid victuri gignitur?* Sagens vilde det være mere nærliggende at henvise til, at dette korte citat findes to steder i *Tyge Røthes* »Christendommens Virkning paa Folkenes Tilstand i Europa«, I, 1774, saa meget desto mere som begyndelsen af første stykke i »Om Menneskes Vilkaar« er i Røthes aand.

Disse to indvendinger rokker imidlertid ikke i mindste maade ved bogens høje værdi; thi dr. M. maa have lov til at forudsætte, at læseren ogsaa selv tænker, medens han læser. Det store materiale er saa omhyggeligt valgt og saa nøje citeret, at der er grundlag nok for læserens eget arbejde med problemerne.

Spændende er det at læse om, hvordan Grundtvig er naaet til det historiesyn, der har fundet udtryk i de tre Verdenskrøniker, og hvorledes han fastholdt det bibelske historiesyn.

Det er en lykkelig tanke, dr. M. har faaet og fulgt: at undersøge, hvad Gr. læste af historie i de første barndomsaar i Udby, et indfald, der dog ikke kommer dumpende, men kun gives som gave til en forsker, der virkelig er optaget af sit emne. Her er det saa heldigt, at de mange oplysninger, vi har om Grundtvigs læsning, gør det muligt at danne sig et billede af rækkefølgen af hans litterære indtryk. Og nu viser det sig, at det lader sig gøre at føre historiesynet i Verdenskrøniken fra 1812 tilbage til de tanker, Gr. første gang har mødt i de bøger, han fandt i sin faders bibliotek. Nu gennemgaar dr. M. omhyggeligt, saa at vi faar et klart indtryk af tidens historieskrivning, alle disse bøger — med det overraskende resultat, at vi her finder »Historiesynets rødder«, den overskrift, som første del af undersøgelsen har faaet.

Maaske ikke saa overraskende endda for dem, der betænker, at det er Grundtvig, det drejer sig om. Men man kan altid være bagklog. Dog overraskende i hvert fald, at forholdet bliver klarlagt, som det sker her. Lad hvem, der lyster, sætte spørgsmaalstegn hist og her ved enkeltheder; men man faar det bestemte indtryk, at det er rigtigt, ja, simpelthen et forskningsresultat, naar forf. f. eks. skriver, at Gr. hos *Ramus* — en for nutiden ukendt forfatter — har lært det historiesyn at kende, der blev hans livsanskuelse. Dr. M. har ud-

ført en videnskabelig bedrift af blivende betydning ved at paavise den indflydelse, Gr.s barndoms læsning har faaet paa ham som historiker. Og saa er der tilmed knyttet sand menneskelig interesse til en saadan paavisning.

I forbigaaende skal det bemærkes, at naar dr. M. skriver (s. 101), at »allerede i Danne-Virke har Gr. altsaa antydet den betragtning af »Menneske-Slægten Levnets-Løb«, der indleder 2. del af Haandbog i Verdens-Historien (1836), og hvori han paralleliserer verdenshistorien med det enkelte menneskes liv«, saa er det vel rigtig med hensyn til det trykte. Men det kan tilføjes, at i Grundtvigs papirer finder vi det tidligere — saaledes i fasc. 86 (»Om at prædike Guds Ord reent og purt«) fra 1813, ligesom vi i fasc. 85 (»Om Troen og dens Indflydelse paa Jordlivet«) fra samme aar finder en interessant drøftelse, der angaar anvendelsen af indbildningskraften, følelsen eller fornufften under den historiske syssel.

I Grundtvigs barndoms læsning i Udby konstaterer forf. to modstridende tendenser, ikke blot i Gr.s, men ogsaa i hans samtids syn paa historien: den kristne og den rent humane. Men hvad var grunden til, at det bibelske historiesyn sejrede hos Grundtvig? Som hjælp til en besvarelse henviser dr. M. til en Luther-biografi, Gr. læste i forlængelse af *Holbergs* kirkehistorie. Og nu følger der et langt afsnit om »Grundtvigs forhold til Luthers historiesyn, belyst ved hans første møde med Luthers tanker.«

Paagældende afsnit er meget righoldigt. Ikke mindst værdifuld er den fremstilling af Grundtvigs syn paa mennesket som skabt i Guds billede, der indeholdes deri. Og det er altsaa en litteraturhistoriker, der har givet os en saa grundig redegørelse for forholdet mellem Luther og Grundtvig.

Efter at den lærde forfatter, hvis lærdom ikke er knirkende tør, men derimod er oplivet af aand, har vist, at Grundtvig allerede som barn har mødt det bibelske historiesyn, der er udtrykt i hans Verdenskrøniker, og dermed smukt har afsluttet undersøgelsens første del, gaar han over til at behandle »Historiesynets spiring«, bogens anden del.

Medens dr. Michelsen i første del søgte at bane vej ind i et hidtil uopdyrket omraade, kommer han nu ind paa omraader, der delvis har været undersøgt af andre forskere, og han forsømmer ikke at tage skyldigt hensyn til sine forgængere, ja, det er ham en glæde at bygge videre paa allerede indvundne resultater.

Forfatteren skildrer Gr.s forhold til det romantiske historiesyn, som han mødte i sin ungdom. Jeg citerer: »Det var poetikken, der fik Gr. til at slutte sig til romantikerne, og forholdet til religionen, der fremkaldte et brud med dem. Hvordan er det gaet med historiesynet under disse omskiftelser? Det er dette spørgsmaal, der er hovedproblemet i den efterfølgende undersøgelse.«

Naturligvis maa *Steffens* her omtales indgaaende — og det kan ikke gores, uden at Gr.s personlige og religiøse udvikling bliver omtalt, hvilket da ogsaa sker. Hvad historiesynet angaar, bliver det gamle forestillinger fra Gr.s barndoms læsning, som *Steffens* har genoplivet. Her viser det sig, hvor værdifuldt det har været, at dr. M. har leveret en saa omfattende redegørelse for, hvad Gr. læste som barn.

Men dr. Michelsen holder sig ikke til, hvad Grundtvig har ladet trykke. Han ejer et indgaaende kendskab til Grundtvigs papirer og har metodisk skoling til at kunne benytte dem, hvad andre godt kan misunde ham. Han viser spirerne til et historiesyn i Gr.s papirer 1802—1807, et haandskriftmateriale, som han gaar til med disse spørgsmaal: 1) Hvad siger det os om Gr.s arbejde med historien? 2) Hvilke spor finder vi deri af *Steffens*'s fore-

læsninger, særlig af hans historiesyn. 3) Hvilken forbindelse lader der sig i disse papirer konstatere mellem de romantiske tanker og tilblivelsen af Gr.s historiesyn?

I dette afsnit yder dr. M. et nyt bidrag til Grundtvigforskningen, ogsaa bortset fra historiesynet, idet han viser en sammenhæng mellem Steffens' forelæsninger, kærligheden til Constance Leth og Grundtvigs tilbagevenden til Nordens oldtid.

I afsnittet om »Romantiske tankers betydning for Grundtvigs historiesyn« omtales *Fichte*, *Schelling* og *Herder*.

Dr. M. begynder med at gøre opmærksom paa det mærkelige, »at de tanker, der spirede i Grundtvigs sind ved læsningen af *Schillers* Kleinere prosaische Schriften, først saa meget senere kom til frembrud i hans forfatterskab«. Som forklaring henvises til den epoke i hans udvikling, han selv har betegnet som »Asa-Rusen«. Et betydningsfuldt bidrag til forstaaelsen af dette trin har *Niels Kofoed* givet i sin bog »Grundtvig som selvbiograf« (1954). Det er kedeligt, at vægtige værker inden for Grundtvig-forskningen i de seneste aar næsten har været ved at falde over hinanden med det resultat, at den ene forsker ikke tilstrækkeligt trods al god vilje har kunnet tage hensyn til den anden.

Fra og med afhandlingen Om Asalæren fra 1807 — fortæller dr. M. — er interessen for den nordiske mytologi altdominerende: »Mytologi og historie kæmpede om magten i Gr.s sind, og det var mytologien, der var stærkest — eller, som man ogsaa kan udtrykke det, det var hovedsagelig gennem interessen for mytologien, historieinteressen viste sig hos Gr. i disse aar.«

Grundtvigs forhold til *Schelling* har biskop *Scharling* behandlet i sit banebrydende værk; men naar det gælder *Fichte*, har dr. Michelsen ikke forarbejder af betydning at støtte sig til. Det er nærmest kun *Emil Frederiksen*, der har foretaget strejftog ind paa dette omraade.

Naar dr. M. skriver (s. 293), at Gr. »ligesom *Fichte* lægger selvbevidstheden til grund for menneskets erkendelse«, burde han snarere have skrevet »ligesom *Schelling*«, jfr. min »Psykologiske tanker og teorier hos Grundtvig«, s. 25.

Hvad *Fichte* angaar, kunde dr. Michelsen maaske passende som udgangspunkt for drøftelsen have benyttet, hvad Grundtvig i »Imod den lille Anklager« (s. 45 f.) skriver om det, han skyldte denne tyske tænker. Saa vilde alt vist have staaet klarere. Men det er helt befriende, at dr. M. lader *Fichtes* betydning for Gr. især bestaa i den etiske vurdering, hvortil han blev tilskyndet.

Endelig naar dr. M. til *Herder*, der efter dr. Michelsens velbegrundede opfattelse er den tyske historiefilosof, der — bortset fra Luther — har efterladt de dybeste mærker i Gr.s historiesyn og har haft den mest afgørende indflydelse paa dets tilblivelse. Afsnittet om *Herder* er i virkeligheden en hel afhandling, og her giver dr. M. noget nyt. Der gøres opmærksom paa, at da Gr. naaede til denne centralskikkelse i europæisk aandsliv, saa var det ikke de berømte »Ideen«, han kastede sig over og fordybede sig i og hentede udviklingstanken, humanitetsidealet eller billedet af skabningens kæde op af som hans samtidige i dansk og nordisk aandsliv. Det var det lille polemiske *Auch eine Philosophie der Geschichte der Menschheit* og det begejstrede værk om den hebraiske poesi, der greb ham og førte ham tilbage til Luther og Bibelen. Og først naar man er klar over dette — skriver dr. M. — forstaa man Grundtvigs plads i dansk og europæisk aandsliv.

Med Herder er vi imidlertid paa vej frem mod den modne Grundtvig.

Og saa venter vi paa tredie del, der er planlagt saaledes, at kronologien i de skrifter fra 1808 til 1812, hvori Gr. offentliggjorde de første udtryk for et historiesyn, bliver fulgt.

Det er en lykke for Grundtvig-forskningen, at en saa kyndig, samvittighedsfuld og aandfuld forsker som dr. Michelsen har stillet sig i dens tjeneste. Man kan ikke andet end beundre ham for det arbejde, han har ydet. Og bogen vidner ikke blot om sporsans, slid og møje, men ogsaa om en ydmyg og stærk forskeraand af ikke helt almindelige dimensioner.

William Grønbæk.

Jens Futtrup: Jens Kristian Madsen, seminariefors­tander og sognepræst i Jelling. (Særtryk af Jelling-Samfundets årsskrift 1952 og 1953.) 24 s.

Denne kortfattede biografi af J. Kristian Madsen (1839—1883) giver — især ved benyttelsen af dennes breve til Svend Grundtvig — en tiltrængt forøgelse af vort kendskab til den særlig som udgiver af Grundtvigs salmer kendte præst og skolemand. Madsen blev seminarist fra Jelling 1861, teologisk kandidat 1868 og var derefter kateket ved Vor Frelser's Kirke på Christianshavn, indtil han 1873 efterfulgte forstander H. J. M. Svendsen i Jelling. Efter Kristian Køsters død blev han Grundtvigs medhjælper ved gennemgangen og renskrivningen af salmemanuskrifter. På dette tidspunkt forelå kun 1. og 2. bind af Den grundtvigske Salmefonds udgave af Grundtvigs »Salmer og aandelige Sange«. Den vanskeligste del af arbejdet stod tilbage, og det er J. Kristian Madsens bedrift, at han ved udgivelsen af de tre sidste bind bragte udgaven til afslutning: »Kirke-Aaret i Salmesang« 1873, »Kristen-Livet i Salmesang« 1875 og »Efterslæt af Grundtvigs Salmesang« 1881.

Udgaven fik overordentlig stor betydning både som den første samlede fremlæggelse af teksterne og i kraft af Madsens oplysninger om salmernes tekst og historie. Da sådanne oplysninger fattedes i værkets 1. og 2. bind: »Sang-Værk til den danske Kirke« og »Sang-Værk til den danske Kirke-Skole«, påtog Madsen sig at forfatte salmehistoriske tillæg (»Indhold og Kilder«) også til disse bind (i 3. og 4. udgave). Det slidsomme arbejde, udført under hyppig berådelse med Svend Grundtvig, hvis udgiverprincipper følges, gjorde Madsen til sin tids ypperste kender af Grundtvigsalmen og blev grundlæggende for den senere salmeforskning. Madsens brevveksling med Svend Grundtvig fortjener, som Futtrup fremhæver, at udnyttes af salmehistoriens dyrkere.

Ved afslutningen af 4. bind skriver Madsen, at han gerne vilde, at hans arbejde »skulde have den Lov af sagkyndige, at det baade er gjort med Kjærlighed og Nøjagtighed saa vel som med tilbørligt Kjendskab.« Ingen har da heller villet fraskrive ham kærligheden eller det store kendskab til Grundtvigs salmedigtning; og den omstændighed, at nutiden kræver større filologisk akribi med hensyn til bevarelsen af Grundtvigs egen ortografi og tegnsætning, kan ikke forklejne Madsens for sin tid så dygtige og fortjenstfulde værk, for størstedelen udført medens han havde to krævende embeder at bestride.